
Online platforme za izgradnju kolektivnih mitova

31/10/2011

Autor: [Sanjin Pejković](#) Pull Out Quote 2: Niti je cilj pomenutih filmova da doprinesu većoj „objektivnosti“, niti su osnovane grupe primarno služile kao platforme za diskusije Srebreničke ratne faktografije, nego su češće nudile sigurnost i odvojenost sopstvene grupe.

U drugom tekstu posvećenom medijskoj recepciji dokumentarnih filmova o Srebrenici nedavno emitovanih na švedskoj nacionalnoj televiziji i online grupisanju koje je potom uslijedilo, piše Sanjin Pejković.

Direktno nakon [prikazivanja prvog filma](#), stvorila su se dva raspoznatljiva tabora, uglavnom sačinjena od ljudi koji bi sebe prezentirali kao dio određene dijaspore. [Facebook grupa „Sanning åt alla“ \(Istina za sve\)](#) je podržala Švedsku televiziju (SVT) u potrazi za istinom, odnosno o istraživanju šta se „u stvari“ desilo u Srebrenici. Ovu grupu uglavnom sačinjavaju ljudi srpske nacionalnosti. Grupa [„SVT sprider lögner om Srebrenica – Reagera!“ \(SVT širi laži o Srebrenici – reaguj!\)](#) je postavila sebi za cilj da razotkrije filmove Flyuma i Hebditcha, te da problematizuju činjenicu da SVT kao javni servis, nije ni na koji način diskutovala kontroverzne teme prikazane u filmovima. Pokrenute neposredno nakon prikazivanja prvog filma, obje grupe i danas postoje i stabilne su u broju članova; Sanning åt alla ima preko 18 hiljada a SVT sprider lögner preko 12 hiljada. Na prvi pogled, ove dvije grupe se ne razlikuju po sadržaju i porukama, osim što su dijametralno suprotnih stavova po pitanju Srebrenice. U obje grupe postoje „neozbiljni“ članovi, tj oni koji upućuju na mržnju, ekstremizam, te postiraju filmove, knjige i proglose koji nemaju nikakve veze sa prikazanim filmovima, nego se generalno bave ratom u Bosni i Hercegovini, najčešće pitanjima „ko je prvi počeo“, te “ko je kriv“, a često se diskusije rašire na teme koje inicijalno nisu imale nikakve veze sa originalnim postovima. Letimično pregledajući, u obe grupe postoji želja za traženjem Istine, koja će biti „istinitija“ od istine druge grupe. Traganje za medijskom objektivnošću i autentičnošću su tijesno povezani sa imenima obaju grupa, obje strane prilažu dokumente, filmove, svjedočenja, knjige, izjave eksperata, činjenice. Bez želje da poredim, moram naglasiti da za osobu koja nema većih predznanja o ratu u Bosni te genocidu u Srebrenici, obje grupe bi se dojmile kao potpuno legitimne i u potrazi za objektivnim odgovorima na događaje 90-tih. Obje grupe su u svojim okvirima, te iz svojih perspektiva u pravu. Kako je to moguće?

Konstruiranje kolektivnih memorija

Biranjem određenih, „prijateljski nastrojenih“ fakata, genocid u Srebrenici se može podesiti da paše različitim načinima pisanja i analiziranja historije. ¹

U knjizi *Iconic events* (2007), Patricia Leavy analizira medijsku interpretaciju događaja koji su se uz pomoć medija usjekli u kolektivno sjećanje u Sjedinjenim Američkim Državama, te kako su opisi prolazili kroz različite faze u medijima. ² Leavy konstatuje da redefiniranje opštepoznatih događaja kroz periode govori više o promjenama u društvu, nego o događaju samom po sebi. Leavy već na prvim stranama daje definiciju ikonskog događaja kao „događaja koji prolazi kroz intenzivne incijalne interpretativne prakse, ali se pretvara u mit u kulturi jer se prisvaja u druge političke ili socijalne diskurse i naknadno koristi u okvirima komercijalne kulture (s. 4-5). Po broju napisanih knjiga, tekstova, snimljenih dokumentarnih i igranih filmova, Srebrenica definitivno ulazi u ono što Leavy karakteriše kao „iconic event“, ikonski događaj. Bavljenje Srebrenicom neminovno vuče i „probleme“ reprezentacije genocida. Čak i izbjegavanje diskursa aludira na njegovo postojanje. ³

Fentress/Wickhamovom komentar o kolektivnom sjećanju je, apliciran na Srebrenicu, veoma interesantan za dalju analizu. Oni kažu da „Memorija može biti postati socijalna jedino ako je moguće da bude prenijeta, a da bi se prenijela, mora biti artikulirana“⁴. Artikulacija memorije se odvija kroz tekstove, slike, umjetnost, film, ali i medijske reprezentacije. Reprezentacije Srebrenice u medijima, na filmovima, po internetu odražavaju definitivno vrijeme u kojem su nastali, tako da je priča o filmovima Flyuma i Hebditcha prerasla same kontroverze zloupotrebene filmske faktografije.[quote-1]

U grupama na Facebooku i šire na internetu diskusije o Srebrenici su koristile kao „mediated memories in the digital age“, da pozajmim izraz holandske profesorice medija José van Dijck (2007). U istoimenoj knjizi, van Dijck argumentira da se uspomene, prepričavanja, kolektivne memorije dijele po internetu radi konstruiranja kolektiva. Nije samo bitno za individuu da opiše svoje intimne uspomene vezane za opštepoznate događaje, nego to čini prevashodno da bi dobila svoje mjesto u široj zajednici. Grupe na Facebooku su funkcionisale kao terapija individuama, mjesto na kojima su mogli podijeliti svoja lična iskustva, postaviti pitanja, pročitati tuđe uspomene ali i diskutovati pomenute filmove. Filmovi su služili kao pokretači za šire diskusije, koje su često izlazile van granica „dozvoljenog“, no ipak bi članovima nudile prepoznatljivost i vjeru u čvrstoću postojanja prvog lica množine kojem pripadaju. Historija i memorija interagiraju a grupa služi i za verifikovanje određenih historiografskih fakata i svjedočenja.

Nemogućnost sveobuhvatne Historije

Kao što sam već postavio pitanje: kako je moguće da postoje dvije dijametralno različite „istine“ na koje se obje grupe pozivaju? Mislim da odgovor između ostalog leži i u činjenici da na prostorima Bosne i Hercegovine, a i šire u regionu, ne postoji konsenzus o historiografiji, već postoji nekoliko, koliko-toliko ozvaničenih tumačenja novije historije. U šizofrenom društvu kakva je Bosna danas, sasvim je moguće da Milorad Dodik u Srebrenici održi politički govor, gdje [pred potencijalnim biračima govori](#) : „nije bio genocid ovdje, i nećemo prihvatiti da je bio genocid, jer nije bio genocid“ a da to ni na koji način ne bude sankcionisano. Koliko god historiografija i historija bile podložne promjenama, mora postojati bar minimum konsenzusa oko određenih historijskih činjenica. Samo postojanje koncepta „dvije škole pod jednim krovom“, te korištenje različitih udžbenika za historiju, zavisno od etničke grupe, svjedoče o teškoćama objedinjavanja historiografije. Rane podjele stvaraju pogodno tlo za dalji razvitak nesuglasica oko tumačenja historije u BiH. To potvrđuje i historičarka Dubravka Stojanović u [analizi udžbenika historije u zemljama regiona](#) : „nastava istorije može biti izvor daljih konflikata“. ⁵ I u drugim kulturama je nastava historije služila kao osnova za naraciju o nacionalnim državama, što je potaklo Charles Ingrao-a da definiše korištenje predmeta historije u školama kao „weapons of mass instruction“ ⁶ . Ipak, koliko god ne smijemo slijepo vjerovati u historiju s velikim H, neke činjenice se moraju poštivati, jer totalna faktografska anarhija prijeti da se nijedna činjenica naposljetku neće moći uzeti za ozbiljno. ⁷ Leavy, polazeći od ikonskih događaja kao naprimjer potonuce Titanica, ili 11/9, spominje da su u oba lučaja konspiracijske teorije prisutne ali da postoje oficijelne teorije i prezentacije događaja koje imaju hegemoniju nad nezvaničnim teorijama (konspiracije), koliko god one popularne bile.

Kakav-takav dijalog

U slučaju Srebrenice i pogleda na rat, u Bosni i Hercegovini ali i van nje, ne postoji suglasnost oko najosnovnijih premisa. Ne postoji oficijelna verzija, koja bi se mogla s vremena na vrijeme redefinirati, popravljati, diskutovati. Postoje najmanje dvije verzije, i Flyumov i Hebditchev film zauzima – pod krinkom problematiziranja historiografije – verziju Milorada Dodika i onih koji brane lik i djelo Ratka Mladića i Radovana Karadžića.[quote-2]

Različite interpretacije historije, pogotovu u popularnoj kulturi, otkrivaju često više od puke faktografije koja se prezentira. Sama reprezentacija govori dosta o kontekstu u kojem je napravljena. Walter Benjamin piše u „On the concept of history“ da historiju ne možemo gledati onakvu kakva je bila nego kroz prizmu našeg vremena, a Hayden White (govori o nemogućnosti Historije da bude sveobuhvatna jer nikako ne možemo rekonstruirati sve radnje, misli, sumnje svih aktera, koje su dovele do određenih historijskih događaja. Tako da, niti je cilj pomenutih filmova da doprinesu većoj „objektivnosti“, niti su osnovane grupe primarno služile kao platforme za diskusije Srebreničke ratne faktografije, nego su češće nudile sigurnost i odvojenost sopstvene grupe. Nasuprot tome možemo posmatrati i analizirati prepucavanja na YouTube-u, po internet portalima ili na Facebooku, gdje dvije ili više strana diskutuju razne teme. Nije tu riječ o običnom vođenju rata na međumrežju ili osvajanju internetske teritorije nego se radi i o diskutovanju tema koje su, 15 godina nakon završetka rata još uvijek nerazjašnjene, često zbog nedostatka konsenzusa. Ja na ovo gledam kao na jedan prirodni proces, na svakodnevno redefiniranje historijskih diskursa. I koliko god mi nekad nedostajao „Habermaski“ nivo dijaloga među grupama, uvijek će mi biti bliži kakav-takav dijalog, nego totalna nekomunikacija.

¹ *Ovim rečeno, iako nisam član grupe, moji se stavovi poklapaju sa inicijalnim idejama i reakcijama pokretača grupe koja kritikuje SVT.*

² Nekoliko riječi o kolektivnoj memoriji. Sva društva sudjeluju u prakticanju kolektivnih memorija, kroz slavljenje određenih praznika, komemoracija, i drugih načina stvaranja kolektivnog identiteta. To su normalne, interpretativne prakse kroz koje društvo reevaluira značenje lokalnih, nacionalnih i međunarodnih događaja i kroz te postupke redefiniše svoj nacionalni identitet. Kolektivno pamćenje nije "prirodno" nego je rezultat društvenih procesa koji se odnose na načine na koji grupe, institucije i kultura sjećanja iz prošlosti oblikuje djelovanje ljudi u sadašnjosti. Kolektivne memorije utječu na to kako ljudi pamte i spoznaju prošlost u odnosu na sadašnjost, te kako zamišljaju budućnost. Kolektivna memorija može služiti kao spremište zajedničkih slika, priča i vizija iz prošlosti, ali ne mora podrazumijevati konsenzus. Nacionalna memorija je mjesto i socijalnih tenzija, otpora, i političkih sukoba oko simboličkih značenja sjećanja. Ipak, svako društvo ima dominantne sfere kolektivnog pamćenja iako pojedinci ili skupine mogu reagirati drugačije ili se neslagati sa oficijelnom verzijom. Sukobi koji oblikuju kolektivno sjećanje također su pokazatelj da kolektivne interpretacije prošlosti ne stagniraju, nego se oko prestižnog monopola za tumačenje i revidiranje bore razne grupe. Za širu diskusiju oko teorija kolektivne memorije i historije vidjeti Assman 2008, Sontag 2003, Nora 1984, Halbwachs 1992 (1925), Erll & Nünning 2010.

³ Švedski historičar Klas-Göran Karlsson, identifikuje sedam načina korištenja historiografije, gdje je nepominjanje i neavljenje određenim temama često određeno ideološkim kontekstom. Iz pozicije akademske discipline „Memory studies“, Paul Connerton i Susannah Radstone ne objašnjavaju kolektivnu amneziju kao nužno ideološku odrednicu vladajućih elita koje odlučuju šta je bitno da se uči u školama a šta ne, već pokušavaju sagledati fenomen iz različitih perspektiva, tako da je bitno definirati ko zaboravlja, na koje načine se određene memorije potiskuju, te koje rezultate kolektivna amnezija donosi za jednu grupu, društvo ili religijsku skupinu. Razmatrajući amneziju u modernom društvu Connerton u knjizi „How modernity forgets“ ustanovljava da je to – veoma pojednostavljeno – rezultat velikih promjena u današnjim društvima. Ljudski životi se žive brže, egzistencijalne promjene su veće nego prije, nestabilnost preovladava. U društvima koja ne mogu ponuditi visok stupanj koherencije i sigurnosti, kolektiv ima tendenciju da brže zaboravlja. Radstone se bavi granicama sjećanja i identifikuje zaboravljanje u društvima zahvaćenim traumama, između ostalog kao kolektivni posttraumatski stres sindrom. Kaplan piše da zaborav – viđen iz perspektive kulturne memorije – ni na koji način nije nevin, i da nosi političke interese koji potiču zaborav. Kratko i jasno, i sjećanje i amnezija potpadaju pod „politics of memory“, tj redefiniranje i korištenje kolektivne memorije u političke i ideološke svrhe. Vidjeti Karlsson 1999, Connerton 2008, 2009, Radstone 2005, 2008, Kaplan 2005.

⁴ Fentress & Wickham, 1992, p. 47.

⁵ Više o analizama udžbenika u Srbiji:

http://pescanik.net/wp-content/PDF/dubravka_stojanovic-ulje_na_vodi.pdf Centar za demokraciju i pomirenje pokrenuo je izradu dopunskih nastavnih materijala za nastavu historije utemeljenih na konceptu multiperspektivnosti, koje imaju za cilj objedinjavanje različitih pogleda na historiju jedanaest naroda u regionu. Govoreći o multiperspektivnosti, ni Stojanovićki nije u cilju da hijerarhijski poslaže "historijske istine", nego da uputi na dijalog o različitim interpretacijama historiografija u regionu: „U tim knjigama nismo usklađivali događaje. Naprotiv, kroz multiperspektivni prikaz smo baš dali viđenja svih zainteresovanih strana i time pokrenuli diskusiju. Naime, istorijske situacije toliko se različito vide u zemljama regiona da smo ponudili upravo te različite predstave, stavili ih jedne uz druge i pokušali da nastavu istorije podstaknemo u pravcu dijaloga, a ne jedne zadate istine. Jasno je zbog čega je to shvaćeno kao subverzija. To oduzima ključnu ciglu u zgradi koja počiva na ideji o jednoj istini.“ Intervju s H-alterom: <http://www.h-alter.org/vijesti/kultura/treniranje-borbene-gotovosti/print:true>

⁶ Citat iz Assman 2008, s 64.

⁷ U tom pogledu je interesantno gledati kako se grupe odnose prema Međunarodnom krivičnom tribunalu za bivšu Jugoslaviju u Haagu. Sud može služiti kao jedna od osnova za razumijevanje historije, te je jedna od instanci koju su priznale sve tri zaraćene strane, potpisujući mirovni sporazum u Daytonu. No i Haaški sud je problematičan, tako da se u grupi koja podržava SVT i prikazivanje dokumentaraca Haaška dokumenta ne priznaju, dok je u drugoj grupi Haag mjerodavan i vrijedi kao validan sud.

Literatura

- Assman, Aleida. „Transformations between History and Memory“, *Social research* Vol 75:1, Spring 2008.
- Benjamin, Walter. *On the concept of history*. New York: Classic Books America 2009.
- Connerton, Paul “Seven types of forgetting” u *Memory Studies* 1(1), 2008.
- Connerton, Paul. *How Modernity Forgets*. New York: Cambridge University Press, 2009.
- Erll, Astrid & Ansgar Nünning (ed.). *A Companion to Cultural Memory Studies*. New York: Walter de Gruyter, 2010.
- Fentress, James & Chris Wickham. *Social Memory*. Oxford: Blackwell, 1992.
- Halbwachs, Maurice. *On Collective Memory*. Ed. Lewis A. Coser. Chicago: Chicago University Press, 1992.
- Kaplan, E. Ann. *Trauma Culture*. London: Rutgers University Press, 2005.
- Karlsson, Klas-Göran. *Historia som vapen*. Stockholm: Natur & Kultur, 1999.
- Leavy, Patricia. *Iconic events*. Lanham: Lexington Books, 2007.
- Nora, Pierre. *Realms of Memory* 1-3. New York: Columbia University Press, 1996-1998.
- Radstone, Susannah. „Reconceiving Binaries: the Limits of Memory“ u *History Workshop Journal*, issue 59, 2005.
- Radstone, Susannah. „Memory Studies: For and against“ u *Memory Studies* Vol 1(1) 2008.
- Sontag, Susan. *Regarding the Pain of Others*. New York: Farrar, Straus and Giroux, 2003.
- Stojanović, Dubravka. *Ulje na vodi*. Beograd: Pesčanik, 2010.
- Van Dijck, José. *Mediated memories in the digital age*. Stanford: Stanford University Press, 2007.
- White, Hayden. *The content of the form*. London: The John Hopkins Press, 1987.

Pull Out Quote 1: Nije samo bitno za individuu da opiše svoje intimne uspomene vezane za opštepoznate događaje, nego to čini prevashodno da bi dobila svoje mjesto u široj zajednici. Grupe na Facebooku su funkcionisale kao terapija individuama, mjesto na kojima su mogli podijeliti svoja lična iskustva, postaviti pitanja, pročitati tuđe uspomene ali i diskutovati pomenute filmove. Filmovi su služili kao pokretači za šire diskusije, koje su često izlazile van granica „dozvoljenog“, no ipak bi članovima nudile prepoznatljivost i vjeru u čvrstoću postojanja prvog lica množine kojem pripadaju. Historija i memorija interagiraju a grupa služi i za verifikovanje određenih historiografskih fakata i svjedočenja.

